

V alahányszor a délbánáti utakat járom, mindig úgy érzem, hogy valami súlyos teher nehezedik rám, mintha őszben járnék. Minél messzebb kerülök a nagy elhatároló folyóktól, annál borongósabb bennem az ősz, mintha a közelgő Kárpátok küldenének sötét, fagyos lehetetet felém.

Versecről a következő nagyközségbe indulóba, ahol a magyar kulturegyesületet akartam meglátogatni, egy címet adtak, amúgy, sógor-koma vonalon, mert a rokon oszlopos tagja az ottani kulturegyesületnek és amíg a kis terepjáró autó rugói csikorogva, sirva jelezték az egymást követő gödröket és csigalassúsággal fogyó kilométereket, ismételtettem magamban a kapott utasítást: a főtéren, első fodrászüzlet balra...

A hajbodorító iparnak mint minden más tisztességes mesterségnek megszabott munkaideje van, és nem kötelező kódorgó újságírók érkezését lesni.

Hiába vártuk meg azonban a nyitást, az őszes mester olyan félreérthetetlen nyíltsággal akart velünk a bolti kellős közepén tárgyalni, gondosan védve a fizető vendég egyenjogúságát, hogy pillanatok alatt megértettük: Biz ennek az ipartestületen kívül egyéb testülethez aligha van köze.

Amikor aztán, unszolásunkra, mégis kijött velünk az udvarra, az

egyetlen helyre, ahol nyugodtabban lehetett beszélgetni, szomorkásan intett:

— Sajnálom kérem. Nem foglalkozom semmivel, amióta a fiamat bezárták. Menjenek talán a cipészszövetkezetbe. Ott vannak még vezetőségi tagok.

Elmentünk. A fiú büntetésének okát hamar megtudtuk: Az, amit nálunk rengeteg tapintattal úgy hívnak, hogy hiány.

Fejtörőnek csak az a kérdés maradt, hogy az ősz mester miért vount vissza a kulturmunkától? Egyszerűen a szégyen miatt, vagy talán azért, hogy így álljon bosszút az érzéketlen társadalmon, amely fia esetében nem volt tekintettel az ő bizonyára tisztességben leélt hosszú életére és kultúr érdemeire.

A közben összeverődött vezetőségi tagokat nem is nyaggattuk ezzel. Ugyan, ki tudna ilyen fogas kérdésre válaszolni egy messzi kis délbánáti községben, ahol az öreg emberek cselekedeteit néha régi szá munkra már érthetetlen, vagy sárvonalóan kómikus kis rügök és megfontolások igazgatják.

A székház udvarán hátul kis előadóterem, színpaddal és a falakon régi olajnyomatokkal, jelenetekkel a magyar történelemből: „Honfoglalás”, „Petőfi és a márciusi ifjak”, „Az aradi vértanúk kivégzése”...

Ami azóta történt, annak nincs nyoma. Vagy ha van is az emberek tudatában, a robogó események sokszor vérgőzös kavarodása nem adott neki időt, hogy a vidéki kulturház falán patétikus olajnyomattá meredjen.

Mi lesz — hökkenek meg — ha egykor a mi nagy napjaink is így tekintenek majd le a falakról, embertelenné és émelygőssé magasztosulva az idők és szükségletek szűrőjén át, mérsékelt tanulságul jövendő bámész nemzedékeknek?

Mert látom is a „Szutjeszkaj át-törést”, „A köztársaság kikiáltását”, „Az ifjúsági vasútvonal építését” és a „Petőfi brigád kivonulását Topolyáról” légykőpéses olajnyomatot, fehérre meszelt falon és megborzongok:

Aki még nem látott képeket, amelyeket zúgfestők árulnak eldugott falvakban és messzi tanyákon, képeket amelyeken a sebesült partizán karját virágos erdőben lenhajú, filmszínészneképű partizántündérkötözi, csak az mondhatja, hogy nincs igazam.

Az embernek csak egy vágya támad: mozdulni, mozogni mindenáron...

A kövér könyvtáros élénken magyarázza, hogy csak nemrégén vette át a könyvtárt és most akarja rendbe szedni.

— Nem lehet kérem így, nincs itten még rendes könyvjegyzék sem.

Új könyvet már rég nem vettek. Messze van ide Noviszád, nagyon messze. Nézegetem a könyveket. Itt, ebben a poros udvari szobában, úgy tűnik, hogy minden messze van, nagyon messze. Ezerkilencszáztizes kiadású magyar olvasókönyv kerül a kezembe. Épületes olvasmányok a magyar ifjak számára. Az egyikbe belelapozok:

„...A kolozsvári egyetemi körben egy diák, Marosán Péter előadást tart. A tanárok is hivatalosak, közöttük Moldva Geró tanár úr vi-

lágyszép lányával. Az ifjú pedig, akinek nemzetiségéhez, neve után ítélve, aligha fér kétség, a világszép szemek biztatása mellett elkezdte előadását. Arról beszél, hogy a kegyetlen sors eredetileg nem magyarnak teremtette, de a magyar nagylelkűség lehetővé tette számára, hogy korrigálja ezt a szörnyű hibát. Hátlájához hozzájárul Moldva Geró tanár úr is, — akinek származása szintén nem kétséges, — és együtt kéri a jelenlevőket, tanítsák a szegény oláh népet, hogy magyar lehessen...

A kövér könyvtáros pofozgatja a poros könyvoszlopokat. Rendet csinál.

— Vannak új könyveink is, — mondja, — meg van például az Ararát. Csak nagyon rossz az, hogy a Noviszádon megjelenő könyvek nem egyformák. Az egyik kicsi, a másik nagy. Nagyon rossz az egy könyvtárnak kérem szépen. Nem lehet rendet csinálni...

Más úgylátszik nem zavarja.

Ülünk a legnagyobb szobában. Lassan benépesedik.

— Mit adott elő a műkedvelő csoportjuk? — kérdezzük.

— Tavaly öt bemutatónk volt: „Lacikonyha”, „Házasság”, „Hány óra Zsuzsi”, „Guruló dollár”, „Víg élet a házaselet”. Az idén Móricz Zsigmond „Gulyás”-át adtuk elő.

— Honnan szerzik a darabokat?

— Régi Színházi Életekből.

— Más honnan nem kapnak szövegeket?

— Csak nótaszövegeket: az „Új nótát” — mondja egy lelkesemmű fiatalember és már ugrik is a fiókhöz. Egy köteg nyomtatványt húz elő belőle, amelyen a noviszádi szerkesztőségek egykori poeta-rémének, a későbbi könyvelőnek és újabban kottakiadónak fényképe díszileg majdnem életnagyságban.

Alig valamivel drágább ez a kétlappos kiadvány a HID egy-egy számánál és a régi ismert nóták mel-

lett legnagyobb meglepetésünkre az élelmes poétának mindössze egy „dalszövegét” találtuk benne.

Szrbobránban van a szerkesztőség, Noviszádon nyomták. Hirdetés is van benne, mint minden komoly és anyagi gondokkal küzdő folyóiratban. Szocialista vállalat hirdetése.

Ránéztem a fiatalemberre, kezében a kottával. Zavartan mosolygott, és vállat von:

— Kaptuk — mondja.

És én még azt hittem, hogy nagyon messze van ide Noviszád. Most rájöttem: Kinek-hogy.

A szobafalán hatalmas kép. A „Honfoglalás” másolata.

— Az első világháború előtt egy ikonfestő művész másolta le nyolcszáz forintért. Később a tulajdonos nekünk ajándékozta.

— Miért nem adják a múzeumnak? — kockáztatom meg óvatosan, mert hallottam, hogy a kép körül veszekedés volt. — Nemzetieskednek. Ereklüként őrzik — mondtam nekem akkoriban az, aki mesélte.

Most az egyik idősebb ember törte meg a csendet.

— Odaadnánk mi kérem szívesen, akárkinek, csak...

— Csak?

— Adjanak érte cserébe egy zongorát.

Az embernek néha valóban szokatlan helyzetben támad nevetésénekje.

A lkonyodott már. Mennj készülünk. A fiatalember a csupasz szobában a kép alatt nagy tervekről mesélt.

Furcsa volt.

A községben megszűnt a magyar iskola, mert nem lehetett belé tanuló fogni. A százegynéhány községbeli kubikoscsalád semmi romantikus hajlamot sem mutat.

Naponta van itt mozielőadás és a hadsereg otthonában a Jugoszláv Filmtár híres filmeket mutat be.

Az amatőrszínház az idényben négy bemutatót tartott.

Négy kultúregyesület dolgozik a községben: szerb, román, cseh és magyar. Állítólag nem akartak egyesülni. A többiek. Ezt itt mondják. A népbizottság valamennyit segít pénzzel.

Furcsa volt.

A könyvtárban Moldva Gerő és Marosán Péter hazafias fohásza, a színházteremben a régi olajnyomatok,

az utcai szobában, négy-öt tanácstalan öreg ember, meg egy pelyhesállú fiatal gyerek.

